

ВЪПРОСИ НА ВАКСИНОПРОФИЛАКТИКАТА В ЮРИСПРУДЕНЦИЯТА НА СЪДИЛИЩАТА В САЩ

*Мария Шаркова**

Увод

През 1999 г. Американският център за контрол и превенция на заболяванията обявява ваксините за едно от десетте най-големи постижения на ХХ век в областта на общественото здраве, наред с осигуряването на чиста питейна вода и осигуряването на безопасност на храните.¹ Световната здравна организация посочва, че ваксините предотвратяват смъртта на между четири и пет милиона души всяка година.²

В същото време, особено в пандемичните условия, предизвикани от разпространението на COVID-19, става все по-осезаемо наличието на колебания спрямо ваксините, включително чрез активизирането на т.нар. *антиваксинални* движения, които черпят основните си аргументи от източници, които не се позовават на научна информация. Най-честите притеснения на посочените групи хора са свързани с безопасността и ефикасността на този лекарствен продукт.

Друга група аргументи са свързани с баланса между индивидуалните права на гражданите и телесната им неприкосновеност, която се противопоставя на обществения интерес от ваксинацията.

Този анализ не се ангажира с представянето на различните аргументи против ваксинопрофилактиката, отнасящи се до ефикасността и безопасността на ваксините, доколкото съществуващите към момента научни данни доказват ефикасността и безо-

* Адвокат от Пловдив.

¹ <https://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/00056796.htm>, достъпно на 12.10.2021 г.

² <https://www.who.int/news-room/facts-in-pictures/detail/immunization>, достъпно на 12.10.2021 г.

пасността на всички разрешени за употреба ваксини, включително и тези против COVID-19. Анализът ще се спре на ключови съдебни решения, постановени от съдилища в САЩ, в които е обсъждан въпросът за баланса между индивидуалните права и общественото здраве в контекста на предотвратяване на разпространението на инфекциозни болести.

I. Юриспруденция на съдилищата в САЩ преди COVID-19

1. Делото *Jacobson v. Massachusetts*³ – задължителна ваксинация срещу вариола

Първите закони, регламентиращи задължителната ваксинация в отделни щати в САЩ, се приемат още през XIX век. За първи път такъв закон е оспорен от пастора Хенинг Джейкъбсън, който през 1902 г. отказва да се ваксинира срещу вариола (едра шарка) в момент, в който е избухнала тежка епидемия в щата Масачузетс. Първоначално пасторът е трябвало да плати глоба от 5 долара, а след отказ да го направи е арестуван. Джейкъбсън оспорва закона, въвеждащ задължителното ваксиниране, като се позовава на Четиринадесетата поправка на Конституцията на САЩ, регламентираща равенството пред закона (*equal protection*), и посочва, че щатът е надхвърлил правомощията си, дадени му от т.нар. *police power*.⁴

След като щатският Върховен съд установява, че законът не нарушава Конституцията на САЩ, спорът е отнесен до Върховния съд на САЩ. Решението е ключово в областта на общественото здраве и в частност относно ваксинопрофилактиката, тъй като въвежда определени правила и принципи, отнасящи се до баланса между индивидуалните права и обществения интерес.

³ *Jacobson v. Massachusetts* (1905), 197 US 11 (1905) AT 29.

⁴ Това правомощие е предоставено на отделните щати от Конституцията на САЩ и се изразява в право на самоуправление и във възможност отделните щати да създават правила и да налагат тяхното изпълнение, за да опазят здравето на хората, да осигурят безопасност и общото благосъстояние на гражданите.

Върховният съд на САЩ приема, че засягането на индивидуалните права не нарушава Конституцията, ако са спазени следните стандарти⁵:

- налице е необходимост от гледна точка на общественото здраве;
- използват се разумни средства;
- намесата е пропорционална;
- избягва се нанасяне на вреда;
- мерките са справедливи.

В решението съдията докладчик Харлан пише: *Има различни ограничения, на които всеки човек трябва да се подчинява в името на общото благо.*⁶

Според редица автори⁷ следващите дела, свързани с общественото здраве, се позовават на делото *Джейкъбсън* и прилагат заложените в него принципи, за да определят дали конкретна намеса на властите засяга индивидуалните права и дали това засягане не нарушава Конституцията. *И макар че не всички общественоздравни мерки издържат на теста на модерните принципи на справедливия процес, законите, въвеждащи ваксинация, се потвърждават от съдилищата.*⁸

2. Делото *Zucht v. King*⁹ – изискване за ваксиниране като условие за достъп до училище

През 1922 г. властите в гр. Сан Антонио, Тексас, приемат закон, по силата на който в училищата няма да се допускат деца, които не са ваксинирани срещу вариола. В резултат на това правило ученичката Розалин Закт е изключена последователно от държавно и частно училище заради отказ да бъде ваксинирана. Розалин оспорва закона, като изтъква, че няма никаква спешна

⁵ Вж. подробно за стандартите в **Gostin, L., L. Wiley.** Public Health Law. University of California Press, 2016.

⁶ На английски език съдът се произнася по следния начин: „there are manifold restraints to which every person is necessarily subject for the common good“.

⁷ **Mc Neill R. M., L. M. Valladares.** Public Health Law: Concepts and Case Studies. Springer Publishing, 2021.

⁸ Пак там.

⁹ *Zucht v. King* (1922), 260 U. S. 174 (1922).

причина, изискваща ваксинирането ѝ, както и че по този начин се ограничава свободата ѝ, без да е спазено правото на справедлив процес. След като щатските съдилища отхвърлят исковете ѝ, делото се разглежда от Върховния съд на САЩ.

В своето решение съдът потвърждава принципите, заложили в делото *Джейкъбсън*, като допълва, че няма никаква причина да приеме, че Розалин е била обект на дискриминация, с оглед на което отхвърля доводите на жалбоподателката, позоваващи се на Четиринадесетата поправка на Конституцията на САЩ.

В аналогичен смисъл е и решението по делото *Maricopa County Health Department v. Harmon*¹⁰, което също разглежда правото на достъп до образование на неваксинирани ученици. Съдът приема, че отстраняването на неваксинирани деца от училище при съмнение за епидемичен взрив не нарушава правото на образование дори когато наличието на заразата на територията на дадено училище не е лабораторно потвърдена. Съдът отново се позовава на решението по делото *Джейкъбсън*, според което не е нужно да е налице епидемия от дадено заболяване, за да се обоснове необходимостта от ваксиниране.

Макар тези решения да са постановени в средата на миналия век, щатските и федералните съдилища продължават да се позовават на тях при постановяване на своите актове. Нещо повече, в настоящия анализ ще бъдат изследвани съдебни дела, разгледани през 2021 г. и отнасящи се до ваксинирането срещу COVID-19, в които също се реферира към прецедентите *Джейкъбсън* и *Закт*.

Впрочем неколккратно са правени безуспешни опити за преобръщане на съдебната практика с различни аргументи. Така например по делото *Boone v. Boozman*¹¹ Съдът не приема довода, че решенията по делата *Джейкъбсън* и *Закт* се отнасят до заболяването вариола, докато спорът по това дело е концентриран върху друга ваксина – срещу заболяването хепатит В, което според жалбоподателите не представлява опасност. По делото *Workman v.*

¹⁰ *Maricopa County Health Department v. Harmon*, 156 Ariz. 161, 750 P. 2d 1364 (Ariz. Ct. App. 1987).

¹¹ *Boone v. Boozman*, 217 F. Supp. 2d 938, 954.

*Mingo Cnty. Board of Education*¹² Съдът не приема тезата, че решението по делото *Джейкъбсън* е приложимо само в случай на възникнала епидемия. През 2014 г. по делото *Philips v. City of New York* Съдът се произнася по следния начин: *Макар жалбоподателят да сочи, че решението по делото Джейкъбсън е „лош прецедент“, и да иска от Съда да го отмени, решението на Върховния съд е, че Съдът няма да направи това*¹³.

3. *Prince v. Massachusetts*¹⁴ – доктрината *parents patriae* и ваксинапрофилактиката

На пръв поглед делото не се отнася конкретно до ваксинапрофилактиката, но това решение се прилага спрямо отказите от ваксиниране по религиозни причини, както и спрямо други решения, които родителите вземат за здравето на децата си и които не съответстват на техния интерес. Доктрината на *parents patriae* оправдава правомощието на всеки щат да предприема мерки, които защитават благосъстоянието на децата, дори когато тези мерки влизат в противоречие с религиозните вярвания и правила, които следват техните родители.

Спорът възниква заради случай със Сара Принс, принадлежаща към религиозната общност „Свидетелите на Йехова“. Нейната деветгодишна дъщеря проси и разпространява религиозна литература противно на забраната за труд на деца, която съществува по това време в щата Масачузетс, заради което майката е осъдена. Сара Принс завежда дело, с което оспорва закона, забраняващ полагането на труд от деца, като се позовава на правото на религиозна свобода и равенство пред закона.

Съдът признава обстоятелството, че *попечителството, грижата и възпитанието се упражняват от родителите*, както и че има лично пространство в рамките на всяко семейство, в което щатът не може да се намесва. В същото време обаче е в интерес на обществото да се въвеждат определени правила дори когато те противоречат на религиозната свобода. *Свободата на религия,*

¹² *Workman v. Mingo Cnty. Bd. Of Educ.*, 419, Fed. Appx. 348 (4-th Cir. 2011).

¹³ *Philips v. City of New York*, 27, F. Supp. 3d 310 (E. D. N. Y. 2014).

¹⁴ *Prince v. Massachusetts*, 321 U. S. 158, 64 S. Ct. 438 (1944).

както и свободата на родителя не са неограничени. Когато щатът защитава основния интерес, изразяващ се в осигуряване на благосъстоянието на младите хора, основавайки се на доктрината *parents patriae*, щатът може да ограничи родителите: например да изисква децата задължително да посещават училище или да забрани детския труд. Според съда религиозната свобода или свободата на съвестта не може да са аргументи срещу упражняването на това правомощие. По-конкретно Съдът дава пример със задължителните ваксинации, като посочва: „*Правото свободно да се упражнява дадена религия не включва правото да излагаш общността или детето на опасност от заразяване, влошаване на здравето или смърт*“. Ето защо според съда родителят не може да използва своите религиозни убеждения, за да изисква освобождаване от задължителна ваксинация на детето си. Щатът има широки правомощия да ограничи родителската свобода и власт, когато се отнася до въпроси, засягащи благосъстоянието на детето“.

4. *Spence v. Shah*, 136 A. D. 3D 1242 (N. Y. APP. DIV. 2016) – медицинските специалисти и ваксинапрофилактиката

През 2013 г. Департаментът по здравеопазване на щата Ню Йорк въвежда изискване за всички медицински специалисти, които не са ваксинирани срещу грип, да носят хирургични маски по време на сезоните, в които активно се разпространява грипният вирус. Четири медицински сестри обжалват това изискване, като посочват, че Департаментът по здравеопазване е надхвърлил правомощията си и че това изискване е въведено произволно.

Апелативният съд отсъжда против жалбоподателите, като приема, че департаментът има широки правомощия да прецени какви мерки да предприеме, за да защити общественото здраве, както и да въведе конкретни стандарти в лечебните заведения относно превенцията и лечението на заболявания.

II. Юриспруденцията на съдилищата в САЩ по въпроси, свързани с ваксинапрофилактиката срещу COVID-19

Възникването и одобряването на първите ваксини срещу COVID-19 в рамките на тежката пандемия повдигнаха редица въпроси в Европа и САЩ относно ваксинапрофилактиката срещу това заболяване и последиците от непоставяне на ваксина.

В Европейския съюз бяха одобрени европейските цифрови сертификати, доказващи имунитет, постигнат чрез преболедуване или ваксинация, или пък отрицателен резултат от извършено изследване за наличие на COVID-19. В редица държави (Австрия, Гърция, Франция) бяха приети различни по вид противоепидемични мерки, основани на имунизационния статус на гражданите – например допускане до заведения за обществено хранене, културни и спортни събития и пр. само на граждани с имунитет или с отрицателен резултат от проведено изследване.

В САЩ някои работодатели въведоха изискване за ваксиниране на служителите си (например веригата магазини Walmart). Такова изискване въведоха и множество лечебни заведения. Над 600 университети и колежи в САЩ също изискват ваксиниране на студентите, които желаят да се обучават *on campus* (присъствено в кампуса на учебното заведение). В някои щати (например Флорида) обаче властите забраниха на работодатели и университети да поставят ваксинацията като условие за работа или достъп до учебни заведения. В определени случаи тези забрани се разпростират и върху различни компании, оказващи туристически и транспортни услуги (например круизни компании), които изискват доказателство за ваксинация от своите клиенти. Във връзка с това естествено в последните няколко месеца се наблюдава разрастване на съдебните спорове, свързани с ваксинапрофилактиката, и по-конкретно с въвеждането на ваксинирането като изискване за ползване на услуги, за работа или за присъствено обучение.

1. Съдебни спорове, свързани със задължителното ваксиниране на работници или служители

Едно от най-интересните дела във връзка със задължителното ваксиниране е делото *Jennifer Bridges, et al., v. Houston Methodist Hospital, et al.*¹⁵

Жалбоподателите са медицински специалисти, работещи в *Houston Methodist Hospital*. През м. април 2021 г. болницата въвежда изискване за ваксинация на всички свои служители, като им предоставя срок да сторят това най-късно до 7.06.2021 г. След тази дата се предвижда неваксинираните служители да бъдат уволнени от лечебното заведение.

Общо 116 служители завеждат дело срещу лечебното заведение, като посочват най-напред, че въпросното изискване ги принуждава да се ваксинират и отказът им да се ваксинират ще доведе до незаконосъобразно уволнение. Съдът приема, че съгласно законите на щата Тексас работодателят няма право да изисква от служителите си да извършват деяния, забранени от закона. Ако твърди, че прекратяването на трудовото правоотношение е незаконосъобразно, служителят трябва да докаже, че е бил наказан да извърши някакво незаконосъобразно действие, че е отказал да го направи и това е причината за уволнението му. Във връзка с това съдът подчертава, че изискването да се постави ваксина не е незаконосъобразно. Нещо повече, като се позовава на решението *Джейкъбсън*, съдът аргументира тезата, че въведеното изискване не нарушава принципа на *due process*¹⁶ и е напълно допустимо.

Жалбоподателите изтъкват също, че изискването за ваксиниране нарушава федерални закони, тъй като според тях никой не може да бъде принуден да се ваксинира с *неодобрени ваксини*. Те твърдят също, че федералното законодателство забранява някой да бъде принуждаван да участва в *клинични изпитвания*.

¹⁵ <https://www.documentcloud.org/documents/20860669-houston-methodist-lawsuit-order-of-dismissal>, достъпно на 13.10.2021 г.

¹⁶ *Due process* е принцип, изискващ правните въпроси да се решават в съответствие с установените правила и принципи и хората да бъдат третирани справедливо.

Съдът посочва, че тези твърдения се извеждат от неправилно тълкуване на законите и че ваксинирането на служителите на болницата не се извършва в условия на клинично изпитване. Нещо повече, съдът отбелязва, че жалбоподателите неправилно реферират към Нюрнбергския кодекс, приет след Втората световна война във връзка с експериментите в концентрационните лагери, извършвани от нацистите. Във връзка с това съдът изтъква, че *слагането на знак за равенство между поставянето на ваксина и медицинските експерименти в концентрационните лагери е осъдително*.

Решението представлява интерес и заради допълнението, което прави съдията във връзка с твърденията на жалбоподателите, че са принудени да се ваксинират. В решението се пояснява, че болницата въвежда подобно изискване, за да пази живота и здравето на персонала си, на пациентите и техните семейства. Жалбоподателите могат свободно да решат и да не се ваксинират, като тогава *просто ще трябва да си намерят друга работа*.

2. Съдебни спорове, свързани със задължителното ваксиниране на студенти

Едно от делата по тази тематика е *Ryan Klaassen at all. v. The Trustees of Indiana University*.¹⁷

През м. май 2021 г. Университетът на Индиана въвежда изискване за задължително ваксиниране на всички студенти. Осем от тях, сред които и Райън Клаасен, завеждат дело срещу университета, като посочват, че това изискване нарушава Четиринадесетата поправка на Конституцията на САЩ. В изключително подробно мотивираното решение на първоинстанционния съд (потвърдено изцяло) съдията последователно обсъжда всички факти, в това число актуалните данни за хода на пандемията; въпросите, отнасящи се до стадния имунитет; безопасността и ефикасността на ваксините и процеса на тяхното разрешаване от Агенцията по храните и лекарствата (FDA).

¹⁷ https://www.insidehighered.com/sites/default/server_files/media/indiana_lawsuit.pdf, достъпно на 13.10.2021 г.

Особен интерес представляват мотивите по същество, тъй като те третират фундаментални въпроси, засягащи задължителното ваксиниране. Най-напред съдът поставя на обсъждане въпроса дали правото на свобода (*right to liberty*), гарантирано от Четиринадесетата поправка, може да бъде ограничавано, и ако това е допустимо, в кои случаи. След внимателен и задълбочен анализ съдът посочва, че това е възможно в много редки случаи, в които трябва да се защити по-висш интерес. Съдът подчертава, че е много важно във времена на кризи да не се допуска властите да обявят *безкрайно извънредно положение и по този начин да разширяват своите правомощия в ущърб на народа*.

Съдът анализира задълбочено приложението на решението по делото *Джейкъбсън* и най-вече въпроса дали то следва да се приложи в условията на пандемия от COVID-19 повече от век след постановяването му, като проследява множество други дела, по които съдът се е позовавал на този прецедент от 1905 година. Освен това съдът внимателно обяснява приложението на решението по делото *Джейкъбсън*, като посочва, че този прецедент не дава право на властите да предприемат всякакви мерки в името на общественото здраве. Съдът подчертава, че законите трябва да се съобразят с факта, че медицинската наука напредва, променя се и мерките също трябва да отчитат това обстоятелство и да са съобразени с научните доказателства.

Съдът отхвърля аргумента, че всеки има право да откаже медицинска намеса върху собственото си тяло¹⁸, като посочва, че това е така в случаите, когато това решение засяга единствено конкретното лице и по никакъв начин не може да се отрази върху здравето на останалите. Ваксините обаче са насочени срещу *общ враг, а не срещу личен*.

Накрая съдът отбелязва, че това решение не дава право на университета да прави занапред каквото желае в контекста на пандемията от COVID-19, тъй като обстоятелствата, свързани с нейния ход, се променят. Съдът установява, че изискването за

¹⁸ Жалбоподателите се позовават на няколко прецедента, сред които делото *Cruzan*, 497 U. S. at 279, отнасящо се до прекратяване на поддържащото лечение на жена във вегетативно състояние.

ваксиниране и предвидените хипотези, при които се допуска изключение от това изискване, обосновават заключението, че тези мерки са разумни и справедливи.

Заключение

Прегледът на съдебните решения в областта на ваксинапрофилактиката в САЩ показва, че юриспруденцията следва неотклонно стандартите, наложени с първото постановено решение през 1905 година. Макар в различни периоди от време да са правени опити за промяна на съдебната практика, прецедентът, който пастор Джейкъбсън създава, устоява на времето. Много други прецеденти са били *обръщани* по всякакви поводи и въпроси, тъй като юриспруденцията също еволюира под влиянието на различни събития, възгледи и принципи.

Една от причините решението по делото *Джейкъбсън* да устои във времето е изключително прецизната аргументация на Върховния съд на САЩ. Чрез нея Съдът не потвърждава категорично и безпрекословно задължителното ваксиниране, а напротив – задава конкретни и разбираеми стандарти, които да служат занапред в случаите, в които трябва да се намери балансът между индивидуалните права и обществения интерес. Тази правна традиция е впечатляваща и заслужава внимание, тъй като времето е предоставило десетки различни казуси, които да бъдат анализирани от щатски и федерални съдии. Във всяко едно от разгледаваните съдебни решения се подчертава, че свободата на всеки индивид е висша ценност, която не може да бъде засягана лекомислено дори под тежестта на тежки обществени проблеми от здравно естество. В същото време обаче общественият интерес и животът и здравето на хората около нас са не по-малко ценни и в определени случаи съдът не се колебае да ги защити.